

**Nova teorija o podrijetlu hrvatskoga grba
Mate Božić i Stjepan Ćosić,
Nastanak hrvatskih grbova / Podrijetlo, povijest i simbolika
od 13. do 16. stoljeća,
Gordogan, 15 (34), 2017., br. 35-36 (79-80), str. 22-68**

Prije članka Mate Božića i Stjepana Ćosića, ali ipak u novije vrijeme, nastale su dvije knjige posvećene povijesti hrvatskoga grba. Godine 2010. tiskana je knjiga Marija Jareba *Hrvatski nacionalni simboli*¹, a 2011. knjiga Dubravke Peić-Čaldarović i Nikše Stančića *Povijest hrvatskoga grba*². Autori D. Peić-Čaldarović i N. Stančić člankom tiskanim 2013. u Akademijinu *Radu* nadopunili su svoju knjigu podatkom kojim je pomaknut datum pojave prvoga sjedinjenog hrvatskog grba. Dotad je smatrano da je prvi sjedinjeni grb, u kojem su grbovi Dalmacije, Hrvatske i Slavonije sjedinjeni u jednom štitu, grb koji se nalazi na reljefu na zidu iznad groba bana Tome Erdödyja iz 1724. u zagrebačkoj katedrali. U članku je iznesen podatak iz grbovnice Ivana Budora koju je 1610. izdao Matija II., a u kojoj se nalazi naslikan sjedinjeni grb trojednih kraljevina. Time je datum prve pojave sjedinjenoga hrvatskog grba pomaknut za četrnaest godina.³ To je autoru ovih redaka bio još jedan dokaz uvjerenju da u povijesnim istraživanjima činjenice nikad nisu konačno utvrđene. Najnoviji dokaz za to jest članak Mate Božića i Stjepana Ćosića *Nastanak hrvatskih grbova / Podrijetlo, povijest i simbolika od 13. do 16. stoljeća* tiskan u časopisu *Gordogan* za 2017.

Autori članka *Nastanak hrvatskih grbova* M. Božić i S. Ćosić na 46 stranica gusto tiskanog i bogato ilustriranog teksta, uz podatke na osnovi dosad objavljene literature, iznijeli su brojne nove podatke o povijesti hrvatskoga grba. Nove podatke iznijeli su na osnovi dokumenata koji istraživačima dosad nisu bili poznati jer su bili zakopani u europskim arhivima i knjižnicama, a svima su postali dostupni kad su njihove kopije postale dostupne na stranicama interneta. I auto-

¹ Mario JAREB, *Hrvatski nacionalni simboli*, Zagreb: Školska knjiga, 2010.

² Dubravka PEIĆ-ČALDAROVIĆ, Nikša STANČIĆ, *Povijest hrvatskoga grba / Hrvatski grb u mijenama hrvatske povijesti od 14. do početka 21. stoljeća*, Zagreb: Školska knjiga, 2011.

³ Nikša STANČIĆ, Dubravka PEIĆ-ČALDAROVIĆ, Prvi sjedinjeni grb Kraljevstava Dalmacije, Hrvatske i Slavonije iz 1610. godine, *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 516, Razred za društvene znanosti 50, 71-93.

ri spomenute knjige *Povijest hrvatskoga grba* D. Peić-Čaldarović i N. Stančić, tiskane 2011., iskoristili su, među ostalim, podatke iz tri opsežna grbovnika nastala od druge polovice 15. do sredine 16. stoljeća, objavljena tiskom u 19. i 20. stoljeću i zatim objavljena na mrežnim stranicama knjižnica u Münchenu i Karlsruheu. Ali autori najnovijeg članka *Nastanak hrvatskih grbova* M. Božić i S. Ćosić objavljenog u *Gordoganu* mnogo brojnije nove podatke našli su u djelima drugih autora objavljenim na mrežnim stranicama, a napose u djelu danskog heraldičara Steena Clemmensena *Editing Armorialis I-II*⁴ i u njegovim ranijim člancima, te u još brojnijim grbovima i grbovnicima objavljenim na njegovoj mrežnoj stranici www.armorial.dk.

Članak obuhvaća razdoblje od prve pojave hrvatskoga grba u 14. stoljeću i zatim razdoblje dezintegracije hrvatskog prostora – dolaska Dalmacije pod vlast Venecije i osmanskih osvajanja dijelova Hrvatske i Slavonije – što se zatim ogledalo u nastanku zasebnih grbova Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Istražujući porijeklo tih grbova, autori zalaze i u pretheraldičko razdoblje, kada su nastajali likovi koji su poslije postali elementima grbova. Zastaju na kraju 17. i početku 18. stoljeća i ne zalaze u novo razdoblje, kada su procesi reintegracije hrvatskog prostora dobili izraz u povezivanju triju grbova, najprije u složeni grb (tri grba postavljena zajedno, ali odvojeno) i zatim u sjedinjeni grb (tri grba u jednom štitu). Autori su u zaključku proces daljnjeg preoblikovanja grba i njegove funkcije označili kao kretanje „od grba zemlje do grba nacije“.

Autori prate nastanak državnog i zatim pokrajinskih grbova na hrvatskom prostoru redom kako su se pojavljivali. Prvi je grb Hrvatske koji u štitu ima tri lavlje glave ili heraldički leopardove glave. U heraldičkim opisima (blazoniranju) lavljom se nazivaju glave ako su predstavljene u profilu, a iste glave nazivaju se leopardovim ako su predstavljene s lica. Autori su tražeći porijeklo lika lava u hrvatskom grbu konstatirali da je lik lava (uspravljeni ili u trku) i lavljih glava kao pretheraldički lik stigao u Europu iz Bizanta, gdje je bio u širokoj uporabi. Pretpostavljaju, što je novina u našoj historiografiji, da ga je u Ugarsku donio kralj Bela III. (1172. – 1196.), koji je kao prijestolonasljednik boravio kao talac u Bizantu, odakle se u različitim varijantama proširio Europom. Kao svoj grb (tri lavlje ili leopardove glave), pretpostavljaju, prihvatili su ga članovi dinastije Arpadović koji su obnašali dužnost hercega Hrvatske i Dalmacije. Prvi grb Kraljevstva Hrvatske i Dalmacije sačuvan na hrvatskom prostoru jest reljef grba s tri leopardove glave s gradine Ostrovice u zaleđu Zadra, nastao u vrijeme Ludovika Anžuvince, koji je stekao Dalmaciju Zadarskim mirom (1358.). On je kao hercega postavio svog brata Stjepana (koji je kao herceg Hrvatske i Dalma-

⁴ Steen CLEMMENSEN, *Editing Armorialis, I-II*, København, 2017.

cije vladao 1349. – 1354.), a autori smatraju da je grb iz Ostrovice bio grb hercega Hrvatske i Dalmacije. Taj je grb, smatraju, s vremenom postao zemaljski grb Hrvatske te je ušao i u složeni grb Ludovika kao kralja Ugarske kakav je prikazan u Gelreovu grbovniku, koji je, ocjenjuju autori, nastao na početku 15. stoljeća.

Drugi su grbovi nastali u 15. i 16. stoljeću, u vrijeme dezintegracije hrvatskoga kraljevstva, kada je Dalmacija došla u ruke Mletačke Republike i kada su Hrvatska (od mora do Kapele) i Slavonija (od Kapele do Drave) osmanskim osvajanjima bile teritorijalno svedene na „ostatke ostataka“. Autori prate odnose suradnje i suprotnosti između dinastija s jedne strane ugarskih i hrvatskih kraljeva iz loze Anžuvina, a s druge Habsburgovaca kao pretendenta na ugarsko-hrvatsko prijestolje i koji su s Anžuvincima, koji nisu imali muških potomaka, sklapali ugovore o nasljeđivanju.

Hrvatska je priječila izravni dodir teritorija pod turskom vlasti i habsburških nasljednih zemalja (Kranjske) te je, smatraju autori, car Maksimilijan želio istaknuti individualnost Hrvatske od mora do Kapele koja je imala zajednički grb s tada mletačkom Dalmacijom. Tako je, smatraju, u njegovu krugu nastao zasebni grb Hrvatske u vidu šahovskog polja. Prvi poznati takav grb, smatraju, oslikan je na zidu u dominkanskom samostanu u Bolzanu i nastao je 1490. – 1498., a u isto vrijeme, 1495., nastao je poznatiji grb sa šahovskim poljem u kući Waltera Zellera u Innsbrucku. Uz njega je naslikan nekad zajednički grb s tri leopardove glave, sada kao grb Dalmacije. Međutim, konstatiraju autori, grb s tri lavlje glave u Dalmaciji je nestao iz uporabe, a mletačke su vlasti svoju vlast isticali kamenim reljefima s likom lava sv. Marka. Šahirani štit ušao je u uporabu kao dio hababurških vladarskih grbova – konstatiraju autori – ali je bio samo pretenzijski grb jer ga Maksimilijan nije mogao Hrvatskoj formalno dati. Hrvatsko ga je plemstvo prihvatilo, što je pokazalo kada je diplomu o izboru Ferdinanda Habsburškog od 1. siječnja 1527. ovjerilo pečatom sa šahiranim štitom i natpisom „REGNI SIGILUM“ uz rub pečatnjaka. Autori ostavljaju otvoreno pitanje je li pečatnjak posebno izrađen za tu prigodu izvan Hrvatske. Ovdje napominjemo da je u literaturi ostalo otvoreno pitanje o izvornom pečatnjaku, jer natpis na otisnutom pečatu u pečatnom vosku ima zrcalni oblik, što znači da su na pečatnjaku bila slova u izvornom obliku.

S druge strane, napominju autori, Vladislav II. Jagelović kao kralj Hrvatske i Slavonije 1496. je godine, u isto vrijeme kad je nastao i grb Hrvatske u Innsbrucku, ispunio izričitu molbu slavonskog plemstva i dodijelio Slavoniji (teritoriju od Kapele do Drave) zasebni grb sa središnjim likom kune u trku. Učinio je to ističući zasluge slavonskog plemstva u obrani Ugarske od Turaka.

Autori su prikazali svu nestabilnost grbova hrvatskih teritorija u nestabilnim prilikama tog vremena. Tako su u različitim grbovnicima grbovi s tri lovačka psa

u trku u štitu isticani kao grbovi koji označavaju Hrvatsku i Slavoniju kao jedinstveni politički identitet ili je grb s rukom i bodežom ili mačem u štitu označavan kao grb Hrvatske, grb Dalmacije ili Bosne. U nekim su slučajevima tri okrunjene lavlje glave u štitu zamijenjene muškim ili ženskim okrunjenim glavama.

U znanstvenoj i široj javnosti svakako će najviše pažnje privući ocjena autora o porijeklu šahiranog štita kao grba Hrvatske.

Na hrvatskom prostoru, izloženom u tom razdoblju osmanskim osvajanjima, razaranjima i migracijama stanovništva, sačuvani primjerci grbova malobrojni su, te su autori potragu za porijeklom hrvatskoga grba sa šahiranim štitom proširili izvan hrvatskoga prostora. Pritom su obratili pažnju na načela o promjenama koje su dinastički, obiteljski i dr. grbovi doživljavali prilikom nasljeđivanja. Takve su se promjene označavale preoblikovanjem postojećih likova, dodavanjem grbu novih likova i sl. Među mnogobrojnim grbovima širom Europe autori su našli obiteljske grbove s motivom tvrđave, odnosno tvrđavnog zida od tesanog kamena s kruništem. Autori prikazuju primjere kako su se ti simboli s vremenom mijenjali tako da su kameni blokovi zidova preoblikovani u četvrtasta crvena i bijela polja.

U tim su primjerima autori našli polazište za tumačenje nastanka šahiranog štita kao grba Hrvatske. Našli su ga u poimanju hrvatskoga plemstva o ulozi Hrvatske u obrani ne samo svog teritorija već obrani kršćanske Europe od osmanskih osvajanja. Shvaćanje o toj misiji Hrvatske došlo je do izražaja u predodžbi o Hrvatskoj kao „braniku“, „štitu“, „predziđu“ kršćanske i u sintagmi kojom je Hrvatska označavana kao *antemurale christianitatis*. Te su izraze hrvatsko plemstvo, sabor i ban isticali kada su tražili pomoć u obrani od Turaka od sabora njemačkoga Svetog Rimskog Carstva i samog cara Maksimilijana, od pape i dr. Sam njemačko-rimski car Habsburgovac Maksimilijan pretendirao je na ugarsku i hrvatsku krunu te je želio Hrvatsku kao obranu austrijskih nasljednih zemalja obilježiti grbom različitim od grba zajedničkog s Dalmacijom, koja je tada bila pod mletačkom vlasti. Sintagma *antemurale christianitatis*, smatraju autori, potaknula je njega, odnosno njegov krug da Hrvatsku obilježi grbom s motivom stiliziranog obrambenog zida, kakav je već bio u heraldičkoj praksi, a crvenu i bijelu (srebrnu) boju njegovih polja izabrao je u skladu s bojama habsburških dinastičkih grbova i grbova njihovih nasljednih zemalja koji su se sastojali od različitih kombinacija crvenih i bijelih (srebrnih) polja (heraldičkih „greda“).

U literaturi postoje brojne teze o podrijetlu hrvatskoga grba s crvenim i bijelim poljima, ali nijedna nema potvrdu u izvorima.⁵ Autori M. Božić i S. Čosić

⁵ Podatke o teorijama o porijeklu hrvatskoga grba v. kod: PEIĆ-ČALDAROVIĆ, STANČIĆ, n. dj. 60-68 i zasebno u članku: isti, Heraldry at the Edge of Science: Thesis about the Meaning of the Croatian Chequy Shield, u: *Proceedings of the XXXth International Congress of Genealogical and Heraldic Sciences, Maastricht, Genealogia & Heraldica 30.*, 2012., 83-94.

nisu pokušali naći rješenje u tumačenju simbolike crvenih i bijelih polja već su ga našli u transformaciji pretheraldičkog (na novcu) ili heraldičkog konkretnog lika do apstraktnog heraldičkog lika u grbovnom štitu. Autori su među bezbrojnim primjerima grbova na mrežnim stranicama našli obiteljske i gradske grbove koji su u prvobitnim varijantama sadržavali prikaz kule ili tvrđavnog zida od četvrtastih kamenih blokova s kruništem. To su grbovi gradova ili plemićkih rodova, napose onih kojima je u samom imenu sadržan pojam kaštela ili tvrđave (naprimjer porodica Castell), a u novijim su grbovima likovi konkretnih zidova transformirani u crvena i bijela četvrtasta polja. Autori navode brojne takve primjere iz europskih zemalja od Irske i Engleske preko Španjolske, Francuske, Njemačke i Italije do Poljske.

Autori su iznijeli brojne nove podatke u vezi s nastankom hrvatskih povijesnih grbova koje će budući autori morati uvažiti. Iznijeli su i novo tumačenje o porijeklu hrvatskoga grba s crvenim i bijelim poljima koje izgleda prihvatljivo. Ono nema izravnu potvrdu u izvorima već je zasnovano na analogiji s heraldičkim postupcima (slučajevma preoblikovanja gradskih, obiteljskih i dr. grbova na europskom prostoru) i njihovu povezivanju s ideološkom predodžbom o Hrvatskoj kao *antemurale christianitatis*. Zbog toga će vjerojatno u historiografiji i javnosti izazvati nove kontroverze.

Nikša STANČIĆ